

9. Bíróági döntések és vélemények

(1) BH 1981. 281.; BH 1984. 418.; BH 1995. 38.; BH 1995. 223.; BH 1996. 69.; BH 1996. 430.; BDT 1999. 81.; BH 2000. 414.; BDT 2001. 433.; BH 2003. 285.; BH 2005. 68.; BDT 2007. 1678.; BDT 2007. 1698.; BDT 2008. 1731.; BDT 2011. 2477.

(2) 46/2003. (X. 16.) AB határozat.

(3) Csongrád Megyei Bíróság Polgári-Gazdasági-Közigazgatási Kollégiumának 8/2004. (X. 29.) véleménye a kézbesítési szabályokról.

(4) Csongrád Megyei Bíróság Polgári-Gazdasági-Közigazgatási Kollégiumának 3/2007. (XI. 9.) véleménye a kézbesítés és a kézbesítési vélelem időszerű kérdéseiről.

(5) Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiumának 2004. október 4-i tanácselnöki értekezletén kialakított vélemény.

(6) Győri Ítéltábla Fpkf. II. 25. 662/2006/2.

(7) Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság Polgári-Gazdasági-Közigazgatási Kollégiumának 1/2005. ajánlása a hivatalos iratok kézbesítéséről és a kézbesítési vélelem megdöntéséről.

SZÜCS LAJOS

A jóhiszeműség és a tisztesség követelménye – az elv érvényesülése a munkaügyi bíróságok gyakorlatában

„*Juris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.*”

ULPIANUS

First I investigate the evolution of the principle of good faith from the ancient Rome to our days both in Hungary and in the foreign countries. After that I present the point of view of the legal science. Finally, in the fourth part I describe the practice of the Hungarian courts.

1. Bevezetés

Az alapelvek fontossága a társadalom számára kiemelkedő, mivel a viselkedést alapjaiban határozzák meg és minden társadalmi norma csak az alapelvek által lefedett keretben értelmezhető.

A jogrendszer speciális alapelveinek jelentősége ezen felül abban áll, hogy hézagpótló és értelmező funkciót töltenek be, így biztosítva a szabályozás teljességét és rugalmasságát.

Amiatt tartottam fontosnak az elemzését, hogy a jóhiszeműség és tisztesség követelménye már az ókor óta jelen van a jogi gondolkodásban és formálja azt.

Tanulmányomban először az elv történeti fejlődését tekintetem át a nemzetközi és magyar irodalomban, ezt a jelenkor tudományos irodalmának ismertetése követi. A harmadik részben a munkajogi jogirodalmat és a hatályos szabályozást tekintetem át, a negyedik részben pedig, az írás témáját képező elemzés során, a Kúria jogelődjeként eljáró Legfelsőbb Bíróság gyakorlatát elemeztem 1999-től 2010-ig hét elvi bírósági határozat és tizenöt eseti döntés megvizsgálásával. Arra kerestem a választ, hogy a gyakorlat milyen esetkörökben alkalmazza az elvet, azt milyen tartalommal tölti ki, illetve vizsgáltam, hogy a bíróság hogyan értelmezi az alapelvek egymáshoz való viszonyát.

2. Az elv történeti fejlődése

2.1. A fides-fogalom fejlődése

A fogalom jelentéseinek fejlődéstörténete kapcsán a római jogi szakirodalom WIEACKER és KASER kutatási eredményeire alapozott felfogásának megállapításait veszem alapul, amelyekre FÖLDI ANDRÁS is támaszkodik.

Földi megállapítása szerint a fides fogalma a római jog legősibb időszakában szakrális jellegű volt, egy személlyel szemben támasztott azon követelményt fejezte ki, hogy magatartása megfelel a szerepéhez, feladatához kapcsolódó kötelezettségeknek.¹ A fides a fejlődés során levetette szakrális jellegét és erkölcsi tartalmat kapott, ami alapján egyfelől egy személy szavahihetőségét, megbízhatóságát, másfelől ezen tulajdonságai alapján az iránta külső személyek felől megnyilvánuló bizalmat jelentette.²

Földi szerint a szekularizálódott fides olyan, még metajurisztikus fogalom, amely a római társadalom egészét áthattotta és ennek következtében a jogviszonyok széles körére is hatást gyakorolt. A hatás teljességére utalva megemlíti, hogy

¹ FÖLDI 2001: 9.

² FÖLDI 2001: 10.

a fidest nem csak a *ius privatum*, hanem a *ius publicum* körében is alkalmazták.³

Földi DIETER NÖRR elméletét ismertetve a fides-fogalom mélyére ásva kifejti, hogy a fogalom formális értelmét és jelentéstartalmát meg kell különböztetni, utóbbi vizsgálata során pedig egy sajátos struktúra fedezhető fel. Nörr szerint az ígéretnél a fides hármast tartalmaz: rejtett, kifejezett és ígérvényes aziránti várakozást, hogy az ígéretet betartják, továbbá az ígérettevő tudatát, hogy vele szemben egy ilyen elvárás érvényesül, illetve harmadik személyeknek az ígérettevő magatartásával kapcsolatos várakozását is. Földi megállapítja, hogy Nörr a fent leírt bizalmi koncepció és az annak magját alkotó erkölcsi tartalom feltételezése helyett strukturálisan elemezte a fogalmat és ily módon arra a következtetésre jutott, hogy a fides „*azt a zsinórmértéket, kritériumot jelenti, amelynek segítségével megállapítható, hogy egy adott konkrét szituációban milyen konkrét norma alkalmazása indokolt.*”⁴

A korai időszakban a praetor peregrinus jogalkalmazása ültette el ezt a fogalmat a római jogi gondolkodásba,⁵ később a kizárólag római polgárok ügyében eljáró praetor urbanus is átvette a *bonae fidei iudicia*kat, ezt követően pedig a *bonae fidei iudicia* a principátus kialakulásakor váltak civiljogi keresetekké.⁶ A fejlődés másik irányát az jelentette, amit Földi hangsúlyoz, a *bona fides*re utalás eleinte csupán a követelés jogalapját jelentette, később azonban a szerződési jogviszonyokat meghatározó módon, a tisztesség és a korrektség általános zsinórmértékévé vált. Álláspontja szerint erre a magasabb tartalmi követelményre utaltak a rómaiak, amikor a fides mellé helyezték a *bona fides* jelzőt.⁷

³ FÖLDI 2001: 10.

⁴ FÖLDI 2001: 12.

⁵ FÖLDI 2001: 13.

⁶ FÖLDI 2001: 13.

⁷ FÖLDI 2001: 14.

2.2. Az objektív bona fides a római jogban

Földi megállapítása szerint a quidquid-klauzulában a bona fides objektív értelemben szerepel, és az adott jogviszonyban elvárható korrektséget jelenti, amelynek mértéke a bonus vir magatartásához és gondosságához igazodik. Földi Cicero alapján arra következtet, hogy a római jog klasszikus korszakában a bona fides elve nem etikai szempontoknak a jogalkalmazásba történő beültetését jelenti, hanem jogtechnikai funkcióval rendelkezik, amikor a bíró feladatává teszi azt, hogy a szó szerinti értelmezésen túlnyúlva mind a törvényhozó akaratát, mind pedig a felek szándékát feltárja és érvényre juttassa.⁸

A posztklasszikus korban Földi álláspontja szerint a bona fides korábbi pragmatikus fogalma erkölcsi színezetet kapott, ám fontosnak nem ezt a jelenséget, hanem a klasszikus bona fides megerősödését tartja. Véleménye szerint a megerősödés jele az is, hogy a iustinianusi jogban a bonae fidei actiók köre mind formailag, mind pedig tartalmilag kibővül, a bonae fidei actio egy általános kifejezéssé válik, amely alá minden olyan kereset tartozik, amelynél a bírót széles körű mérlegelési jog illeti meg.⁹

2.3. Az elv fejlődése a római jog továbbélése során, a szubjektív és az objektív bona fides a romanista szakirodalomban

A bona fides a glosszátoroknál erősebb anyagi jogi árnyalatot kapott,¹⁰ a ius communében pedig a bona fides alkalmazási körét fokozatosan kiterjesztették az összes szerződés-típusra.¹¹

Amint arra Földi is rámutat, a római jogi szakirodalomban a szubjektív és az objektív bona fides szembeállítása viszony-

⁸ FÖLDI 2001: 17.

⁹ FÖLDI 2001: 24.

¹⁰ FÖLDI 2001: 31.

¹¹ FÖLDI 2001: 32.

lag új keletű.¹² A két kategória jelentéstartalma különbözik egymástól és alkalmazási körük eltérő jogviszonyokra terjed ki.

A szubjektív bona fides Földi megállapítása szerint elsősorban a dologi jogban (kiemelten a jogellenes birtokos tulajdonszerzésénél és felelősségénél) játszik szerepet.¹³ Lényege az, hogy valaki ténybeli ismeretei alapján eljárva jogellenesen cselekszik, azonban tudata a jogellenességet nem fogja át, tehát úgy véli, hogy eljárása jogszerű. Földi példájával élve „a jogellenes birtokos menthető ténybeli tévedés (error facti) folytán úgy véli, hogy birtoklása jogszerű”.¹⁴ A szubjektív bona fides ellentéte a mala fides, amikor valaki tudatában van annak, illetve a legkisebb gondosság tanúsítása esetén tudnia kellene, hogy cselekedete a jog szabályaiba ütközik, ám ennek ellenére mégis jogellenes magatartást tanúsít.¹⁵ A minimális gondosságból következik az, amit Földi is megerősít, hogy a szubjektív jóhiszeműséghez nem elég a tudati viszonyulás, a puszta vélekedés, annak a tisztességesen eljáró és a szükséges óvatosságot tanúsító személy vélekedésének kell lennie.¹⁶

Ezzel szemben az objektív bona fides az adott jogviszonyban elvárható korrektséget jelenti, amelynek mértéke a bonus vir magatartásához igazodik¹⁷ és főként a kötelmi jogviszonyokban jelentős.¹⁸

A két fogalom viszonya kapcsán Földi összegzi, hogy a szakirodalomban sokáig a monista álláspont volt az uralkodó, amely szerint az objektív és a szubjektív bona fides egyetlen, széles jelentéstartományú fogalom különböző jellegű megnyilvánulását jelenti. A monista koncepció első megkérdőjelezője STINTZING volt, aki kifejtette, hogy az elbirtokló esetében jelentkező bona fides egyfajta negatív tudati állapotot jelent, amelynek lényege egy jogellenességhez vezető tény nemtudá-

¹² FÖLDI 2001: 26.

¹³ FÖLDI 2001: 25.

¹⁴ FÖLDI 2001: 25.

¹⁵ FÖLDI 2001: 25.

¹⁶ FÖLDI 2001: 25.

¹⁷ FÖLDI 2001: 17.

¹⁸ FÖLDI 2001: 25.

sa.¹⁹ A bona fides egységét Bruns elmélete lazította tovább, amelyben bár a bona fides jelentését egységesen értelmezte, mint a tisztesség követelményét, megkülönböztette a követelmény etikai és pszichológiai alapon történő szabályozását.²⁰ A dualista koncepció kifejtése WÄCHTER nevéhez fűződik, aki élesen megkülönböztette a pszichológiai kategóriaként értelmezett dologi jogi bona fides és a kötelmi jogi bona fides, amely etikai kategória. A monista és a dualista koncepció közötti vita nem dőlt el, általános tudományosan elfogadott álláspont Földi megállapítása szerint jelenleg nincs.²¹

A két típusú bona fides megkülönböztetésére több kategóriapár is használatos, például a fentiekben is említett objektív-szubjektív, dologi jogi-kötelmi jogi vagy épp a pszichológiai-etikai. A tanulmányban a jóhiszemőség jogelméletének és joggyakorlatának értékelése során az objektív-szubjektív kategóriapárt használom és a dualista felfogást vallom magaménak.

2.4. Az elv fejlődése a magyar polgári jogban

Földi megállapítása alapján a középkori magyar jogban a jóhiszemőség fogalmát szubjektíven értelmezték.²² A 18. századi jogirodalomban már fellelhető a bona fides objektív és szubjektív jelentésének megkülönböztetése,²³ azonban a jóhiszemőség csak a 19. század közepén, Frank Ignácnál tartalmaz egyértelműen objektív elemet.²⁴

A magyar jogirodalomban úttörő módon Grosschmid Béni választotta ketté az objektív és szubjektív jóhiszemőséget, azonban Földi megítélése szerint Grosschmid a jóhiszemőség elvét még nem tekintette általános magánjogi alapelvnek.²⁵

Amint Földi kimutatja, az objektív jóhiszemőség elve meg-

¹⁹ FÖLDI 2001: 26.

²⁰ FÖLDI 2001: 35.

²¹ FÖLDI 2001: 27.

²² FÖLDI 2001: 75.

²³ FÖLDI 2001: 76.

²⁴ FÖLDI 2001: 78.

²⁵ FÖLDI 2001: 79.

jelenik a XX. század eleji polgári törvénykönyv-tervezetekben is: az 1900. évi tervezet 1107. §-ában, az 1913. évi tervezet 855. §-ában tartalmazza az elvet – azonban arra is felhívja a figyelmet, hogy a fogalom megnevezése nem volt egyértelmű és a fogalom ekkor még alapelvi szintre sem emelkedett.²⁶

A két világháború között az objektív jóhiszemőség a magyar magánjog egyik legfontosabb alapelvévé vált az 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslat generálklauzulájaként.²⁷ Földi leírja, hogy a j.t. elve, bár meghatározó jelentőségre tett szert, terminológiailag nem vált egyeduralkodóvá, tartalmilag pedig az jelentett problémát, hogy a bírói gyakorlat nem különböztette meg a méltányosság és az objektív jóhiszemőség fogalmát.²⁸ Pozitív jelenség volt ugyanakkor, hogy a dogmatikai elhatárolások szempontjából bizonytalan bírói gyakorlat kialakította az elv tartalmát.²⁹ Földi felhívja a figyelmet arra, hogy a korabeli jogtudomány az objektív és a szubjektív jóhiszemőség fogalmát nem határolta el egyértelműen, a Szladits Károly nevéhez kötődő dualista álláspont mellett az Mtj. indoklásában és a szakirodalomban egyaránt megjelent a monista felfogás is.³⁰

Az 1950-től 1991-ig tart időszakot Szerző a lappangás időszakának nevezi, amelynek során a j.t. elve a jogászi gondolkodásból eltűnt.³¹ A szocialista jog a j.t. elvére veszélyes kaukus szabályként tekintett³² amely „*az önkényes bírói jogalkotásnak enged teret*”,³³ ezen felül ideológiai alapon is ellenezte.³⁴ Földi álláspontja az, hogy a Polgári Törvénykönyv szerkesztői a monista felfogás talaján állva a jóhiszemőséget kizárólag szubjektív kategóriaként ismerték,³⁵ a korábbi ket-

²⁶ FÖLDI 2001: 80.

²⁷ FÖLDI 2001: 81.

²⁸ FÖLDI 2001: 82.

²⁹ FÖLDI 2001: 83.

³⁰ FÖLDI 2001: 84.

³¹ FÖLDI 2001: 84.

³² EÖRSI GYULA (1965): *A szocialista polgári jog alapproblémái*. Budapest: Akadémiai Kiadó 72. idézi Földi 2001:84.

³³ Ptk. 4. § (2) bekezdés miniszteri indokolása

³⁴ SÁRÁNDI IMRE: *Visszaélés a joggal*. című monográfiájára hivatkozik: FÖLDI 2001:84.

³⁵ FÖLDI 2001: 90.

tósség megszűnt – a Szerző kimondottan visszalépésként értékeli azt a tényt, hogy a szubjektív monista álláspont nyert teret.³⁶ Az elv objektív megfelelőjét a kölcsönös együttműködés követelménye és a szocialista együttélés követelménye váltották fel.^{37, 38}

3. Az elv napjainkban

3.1. A jóhiszeműség és tisztesség elvének jogtudományi értelmezése

VÉKÁS LAJOS szerint a j.t. elve a kölcsönös bizalom alapelvét mondja ki és egy olyan általánosított³⁹ magatartási mércét állít, amely etikai megalapozottságú.⁴⁰ Kiemeli a magánautonómia és a kölcsönös bizalom szoros kapcsolatát és álláspontja szerint az egyes magánjogi viszonyokban a magánautonómia az elv által kapja meg tartalmát.⁴¹ Emellett rámutat arra, hogy a jóhiszeműség objektív tartalmat fed le.⁴²

LÁBADY TAMÁS a BGB analóg klauzulájának rövid elemzésekor az elv bírói gyakorlatára utal és a Treu und Gleuben elvébe sorolja többek között az igazságosságot, az ésszerűséget, a méltányosságot, az erkölcsöt és a kölcsönös bizalmat.⁴³ A magyar szabályozás elemzésekor az elvet, mint a kölcsönös bizalom elvét tételezi és Harmathy Attilával egyetértve kifejti, hogy a generálklauzula tartalma jelenleg nem tisztázott, annak értelmezését a jogalkalmazási gyakorlattól várja. Fel-

³⁶ FÖLDI 2001: 86.

³⁷ FÖLDI 2001: 85.

³⁸ A Ptk 4. § (2) bekezdése az alábbiak szerint rendelkezett:

„(2) A polgári jogi viszonyokban kölcsönösen együttműködve és a szocialista együttélés követelményei szerint kell eljárni. Az együttműködést a kötelezettségek pontos teljesítésével és a jogok rendeltetésszerű gyakorlásával kell megvalósítani.”

³⁹ VÉKÁS 2001: 34.

⁴⁰ VÉKÁS 2001: 33.

⁴¹ VÉKÁS 2001: 33.

⁴² VÉKÁS 2001: 34.

⁴³ LÁBADY 2000: 137.

hívja ugyanakkor a figyelmet arra, hogy a magánautonómia a kölcsönös bizalom elvével kapja meg végleges tartalmát.⁴⁴

KECSKÉS LÁSZLÓ tanulmányában a j.t. elvét a kölcsönös bizalom elveként értelmezi, amely egy etikai megalapozottságú magatartási mércét fejez ki. Álláspontja szerint a polgári jog alapját képező magánautonómia a kölcsönös bizalom elvével kapja meg végleges tartalmát az egyes jogviszonyokban. A norma pontos tartalmát az adja, hogy a jogviszony alanya cselekvéseinek és döntéseinek során a másik fél tiszteletben tartásával és a másik féllel együttműködve köteles eljárni.⁴⁵

LENKOVICS BARNABÁS⁴⁶ a fogalom elemeit, a jóhiszeműséget és a tisztességet külön-külön definiálja. Előbbit annak szubjektív értelmében ismerteti és álláspontja szerint az elvből a megfelelő tájékozódás, körültekintés és előrelátás követelménye látszódik körvonalazódni. A tisztesség követelménye a szerző szerint az erkölcsösséget jelenti, amely által a jog erkölcsi megalapozottsága válik nyilvánvalóvá.⁴⁷ A jog ezen etikai alapja annyiban érdekes, hogy a Szerző a polgári jog alapelvei között megkülönböztet egy másik erkölcsi alapelvet is: az igazságosság elvét.⁴⁸

Földi András Vékás Lajos elméletét egy szempontból bírálja, megítélése szerint abban a j.t. követelménye egyoldalúan etikai színezetet kap, továbbá Földi hiányolja a régi magánjogban meglévő utalást az általános forgalmi szokásokra és az adott felek közötti üzleti előzmények szerepére.⁴⁹ A Szakértői Javaslat megfontolta ezt a kritikát és beépítette az indokolásba – ennek kapcsán részletesen lásd a 2.6. pontot. Lábady Tamás elemzését Földi dicséri, ismételten megjegyzi azonban, hogy az elv nem kizárólag etikai követelményeket tartalmazott, hanem „a magánjogi forgalomban szokásos tisztesség gyakorlati következményeinek levonását” jelentette.⁵⁰

⁴⁴ LÁBADY 2000: 143.

⁴⁵ KECSKÉS 2001: 5.

⁴⁶ LENKOVICS 2006: 79.

⁴⁷ LENKOVICS 2006: 81.

⁴⁸ LENKOVICS 2006: 71.

⁴⁹ FÖLDI 2001: 92.

⁵⁰ FÖLDI 2001: 93.

3.2. A jóhiszeműség és tisztesség elve és az együttműködési kötelezettség

Vékás Lajos „a magánjogi jogviszonyok alanyainak egymással szembeni kölcsönös figyelmességével kapcsolatos minimumelvárást kifejező” jogelvnek tartja.⁵¹ Az együttműködési kötelezettség korlátait a magánautonómiából vezeti le és közéjük sorolja például az elvárhatóság követelményét.⁵²

Lábady Tamás az együttműködési kötelezettséget Vékás Lajossal egyezően definiálja „a magánjogi jogviszonyok alanyainak egymással szembeni kölcsönös figyelmességével kapcsolatos minimumelvárást kifejező” jogelvnek tartja.⁵³ Hangsúlyozza, hogy az együttműködésnek magánautonómiával összhangban kell állnia⁵⁴ és kiemeli, hogy a kötelezettség teljesítésének legtipikusabb színterei a tartós jogviszonyok.⁵⁴ Álláspontja szerint a kölcsönösség követelménye az autonómiák egyensúlyi követelményére utal.⁵⁵

Kecskés László a j.t. elv értelmezésénél hangsúlyozza, hogy az magában foglalja a követelményt, miszerint a jogviszony alanya a másik féllel együttműködve köteles eljárni.⁵⁶ Az együttműködési kötelezettséget úgy tekinti, hogy az a polgári jogi jogviszonyok alanyainak egymással szembeni kölcsönös figyelmességével kapcsolatos minimumelvárás, amelynek korlátja a magánautonómia.⁵⁷ Mivel a j.t. elve adja a magánautonómia tartalmát a konkrét jogviszonyokban, ezért az egyben az együttműködési kötelezettség korlátjának is minősül.

Lenkovics kiemeli, hogy a norma a polgári jogi jogviszonyok területén érvényesül és hangsúlyozza az alapelv által támasztott követelményt, hogy a felek tevőlegesen, aktívan járnak el az érdekek előmozdítása érdekében.⁵⁸

⁵¹ VÉKÁS 2001: 34.

⁵² VÉKÁS 2001: 35.

⁵³ LÁBADY 2000: 143.

⁵⁴ LÁBADY 2000: 144.

⁵⁵ LÁBADY 2000: 143.

⁵⁶ KECSKÉS 2001: 5.

⁵⁷ KECSKÉS 2001: 6.

⁵⁸ LENKOVICS 2006: 96.

Földi András Vékás Lajos megállapításainak elemzésekor problematikusnak tartja az együttműködési kötelezettség önálló elvként történő tárgyalását, álláspontja szerint helyesebb lenne azt a j.t. elvének folyományaként értelmezni.⁵⁹ A Vékás-féle Javaslat megalkotása során az elvek rendszerének kialakításakor Földi álláspontját figyelembe vették, ennek következményeit lásd alább a 2.6. pontban.

3.3. A jóhiszeműség és tisztesség elve és a rendeltetésszerű joggyakorlás követelménye

Vékás Lajos a joggal való visszaélés tilalmának elemzésekor hangsúlyozza, hogy az csak valamilyen jog gyakorlásának lehet eredménye.⁶⁰ Kiemeli, hogy a tényállás megvalósulásának további feltétele az, hogy az adott jognak a konkrét helyzetben történő gyakorlása „a jognak, mint általános rendező szabályrendszernek a céljával kell ellentétben állnia”, továbbá egy másik fél törvényes érdekeinek jelentős sérelme is fenn kell, álljon.⁶¹ Nem ért egyet a pusztá érdekmérlegelés alapján történő döntéshozatallal, felhívja arra a figyelmet, hogy a kölcsönös bizalom elve, valamint az együttműködési kötelezettség alapján szükséges lehet a magatartás céljának eseti vizsgálata.⁶²

Lábady Tamás a joggal való visszaélés tilalmát, mint az igazságosság és méltányosság eszméjében gyökerező elvet írja le, amely az alanyi jogok gyakorlásának egyik fontos korlátja.⁶³

Kecskés László szintén a joggal való visszaélésről ír, amely szerinte nem azonosítható a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményével, mivel azáltal az elv alkalmazási köre az egyértelműen jogellenes tényállások körére szűkülne. Álláspontja szerint a joggal való visszaélés tilalmának funkciója az,

⁵⁹ FÖLDI 2001: 92.

⁶⁰ VÉKÁS 2001: 45.

⁶¹ VÉKÁS 2001: 46.

⁶² VÉKÁS 2001: 46.

⁶³ LÁBADY 2000: 146.

hogy a tisztán jogellenes tényállásokon túlterjeszkedően is szankcionálhatóvá tegyen tényállásokat. Elismeri azonban, hogy van összefüggés a két fogalom között⁶⁴ és a joggal való visszaélést az alanyi jogok gyakorlása egyik legfontosabb határának tartja.

Lenkovics Barnabás Lábadyhoz hasonlóan a rendeltetésszerű joggyakorlás alapelvének az autonóm mozgásteret korlátozó szerepét emeli ki és hangsúlyozza a jogi normák célhoz kötöttségét.⁶⁵ Ezen fogalom negatív oldalaként külön elemzi a joggal való visszaélést.⁶⁶

TERCSÁK TAMÁS tanulmányában részletesen kifejti a két jogintézmény, a j.t. elvének, valamint a joggal való visszaélés tilalmának kapcsolatát. Álláspontja szerint azzal, hogy a Ptk. 1991-es módosításával a szocialista együttélés és az abból fakadó szocialista együttműködés elve, a rendeltetésszerű joggyakorlás követelménye a korábbi értelmezési kereteken kívül került.⁶⁷ Úgy véli, hogy a j.t. elvét a bírói gyakorlatnak kell egyes jogviszonyokra, illetve jogviszony-fajtákra konkretizálnia, ami megoldást jelenthet a két alapelv egymáshoz való viszonyának letisztázására is. Ugyanakkor nem tartaná helyesnek, ha a j.t. elve pusztán a visszaélési tilalom pozitív megfogalmazását jelentené.⁶⁸

3.4. A jóhiszeműség és tisztesség elve és az elvárhatóság követelménye⁶⁹

Vékás Lajos álláspontja az, hogy az elvárható magatartás követelménye és a j.t. követelménye tartalmilag egyezik.⁷⁰ Véleménye szerint az adott helyzetben elvárható magatartás

⁶⁴ KECSKÉS 2001: 6.

⁶⁵ LENKOVICS 2006: 85.

⁶⁶ LENKOVICS 2006: 88. sk.

⁶⁷ TERCSÁK 2003: 256.

⁶⁸ TERCSÁK 2003: 257.

⁶⁹ Az elvárhatóság követelménye az Új Mt-ben megjelenik, emiatt fontos rövid elemzése.

⁷⁰ VÉKÁS 2001: 34.

adja meg azt a magatartási mércét, amely alapján eldönthető, hogy felek eleget tettek-e együttműködési kötelezettségüknek.

Lábady Tamás szerint a rendelkezés olyan generálklauzula, amely a magánjogi jogviszonyokban a minimálisan elvárható magatartási mércét határozza meg és a magánautonómia elvét pontosítja.⁷¹ Kecskés László álláspontjával vitatkozva a Ptk. 4. § (4) bekezdését nem felelősségi elvnek, hanem „*általános magatartási zsinórmértéknek*” tekinti.⁷² Mivel a j.t. elvét tartja a magánautonómia lényegének, ebből következően álláspontja szerint az elvárhatóság csak annak pontosítása, tartalmilag lényegében egyezik a két követelmény.

Kecskés László a Ptk. 4. § (4) bekezdését a felróthatósági eszme megnyilvánulásának tartja, amely az alanyi jogok gyakorlásának korlátját képezi.⁷³

Földi András véleménye a kérdésben az, hogy a j.t. követelménye sok tekintetben eltér az általános elvárhatóság követelményétől. A j.t. követelménye előzetes normának minősül a gondossági alapelvhez képest, előkérdésekre ad választ, amelyekre adott igenlő válasz esetén lehet a gondosság kérdését vizsgálni; illetve Földi szerint a kötelezettségek teljesítésének megítélésénél a két norma eltérő szerepet játszik.

3.5. A jóhiszeműség és tisztesség elve és a nyilvánvalóan jó erkölcsbe ütköző szerződések tilalma

A két elv viszonyát MENYHÁRD ATTILA elemzi doktori disszertációjában. Álláspontja szerint mindkét elv generálklauzula,⁷⁴ amelyek fogalmilag nem határolhatóak el egymástól, tartalmilag azonos követelményeket támasztanak.⁷⁵

Úgy véli, a két generálklauzula különbsége funkcionális: míg a jó erkölcsbe ütköző szerződések tilalmának alkalma-

⁷¹ LÁBADY 2000: 144.

⁷² LÁBADY 2000: 145.

⁷³ KECSKÉS 2001: 6.

⁷⁴ MENYHÁRD 2004: 251.

⁷⁵ MENYHÁRD 2004: 255.

zási köre a szerződések érvényességére korlátozódik, a j.t. követelménye a szerződés valamennyi létszakában alkalmazandó és a szerződési jogon kívül is érvényesül.⁷⁶ További eltérést jelent szerinte az, hogy a jó erkölcsbe ütköző szerződések tilalma esetén a jogkövetkezményt – a szerződés semmisségét – a jogszabály rögzíti, ezzel szemben a j.t. esetében a jogkövetkezmény tartalma nyitott.⁷⁷ Elhatárolási szempontként az erkölcsi norma célját veszi alapul, Menyhárd álláspontja szerint ennek segítségével lehet eldönteni a konkrét esetben, hogy mely jogkövetkezményt és ebből következően melyik generálklauzulát kell alkalmazni.

3.6. A Szakértői Javaslat

A Vékás Lajos által szerkesztett Javaslat reagált a jogelmélet által felvetett problémákra és egyfelől csökkentette azon alapelvek számát, amelyek a törvény egészére vonatkoznak, másfelől strukturálta azokat.⁷⁸ Ennek következményeként a kölcsönös együttműködés követelménye – mint az alapvetően a szerződéses viszonyok körében értelmezhető elv – a szerződések általános szabályai között kap helyet. A Javaslat abból a megfontolásból kiindulva, hogy a törvény feladata elsősorban az alanyi jogok szabad gyakorlásának biztosítása, valamint, hogy a kiemelkedően rendeltetésellenes joggyakorlás a joggal való visszaélés tilalmába ütközik, a rendeltetészerű joggyakorlás követelményét nem mondja ki.⁷⁹ A Javaslat az elvárható magatartás követelményét, annak ellenére, hogy a j.t. követelményéhez hasonló mércét állít fel, fenntartja az alapelvek között – tekintettel arra, hogy az elv bírói gyakorlata szilárd és a Javaslat több olyan szabályt tartalmaz, amelyek erre a követelményre épülnek.

A Javaslat szerint a j.t. követelménye az alapelvek között marad, értelmezése a Vékás Lajos álláspontjánál leírtakat tük-

⁷⁶ MENYHÁRD 2004: 254.

⁷⁷ MENYHÁRD 2004: 251.

⁷⁸ VÉKÁS 2008: 69.

⁷⁹ VÉKÁS 2008: 69.

rözik. Hangsúlyt kap az a jellemzője, hogy a piacgazdaságban érvényesülő magánautonómia szociális szempontú korlátjaként jelenhet meg⁸⁰ és a javaslat összeállítói szerint abban az esetben is szerepet kaphat értelmezési elvként, amikor a rendeltetésellenes joggyakorlás nem ütközik a joggal való visszaélés tilalmába.⁸¹ A Javaslat az alapelv tartalmi kitöltéséhez az általános forgalmi szokások és azt adott felek közötti üzleti gyakorlatot említi támpontként⁸² ilyen módon enyhítve a Földi által problémásnak tartott egyoldalú etikai színezetet.

Véleményem szerint a Javaslat, amikor a j.t. elvére, mint alappillérré hivatkozik,⁸³ különösen is kiemeli azt a többi alapelv közül – az elv jelentőségét mutatja, hogy az egész törvényre kiható alapelvek között szerepel sok korábbi „versenytársát” háttérbe szorítva. Ez a megtisztelő elhelyezés arra teremt lehetőséget, hogy általános és szinte kizárólagos értelmező elvként jelenjen meg a j.t. követelménye.

Összefoglalva megállapítható, hogy a jogelmélet a Ptk. 4. § (1) bekezdésében szereplő jóhiszeműséget egyértelműen objektív módon értelmezi. Az elv a többségi álláspont szerint a kölcsönös bizalom erkölcsi alapú követelményét jelenti, amely a magánautonómia tartalmát adja. Az alapelvek egymáshoz való viszonyáról korábban nem volt ilyen egyértelmű álláspont, az alapelvek közti átfedést azonban a jogtudomány egésze érzekelte, változást a Javaslat hozott ezen a téren meghatározva az alapelvek fontossági sorrendjét.

Álláspontom szerint az együttműködés követelménye a j.t. követelményének következménye, illetve nagymértékű átfedés tapasztalható a j.t. és az elvárhatóság követelménye között is, a rendeltetészerű joggyakorlás pedig az együttműködés melletti másik aspektust ragadja meg, amikor a j.t. követelménye az eljáró személy részére előírja, hogy jogait mások érdekeinek és a jog céljának megfelelően gyakorolja.

⁸⁰ VÉKÁS 2008: 71.

⁸¹ VÉKÁS 2008: 69.

⁸² VÉKÁS 2008: 71.

⁸³ VÉKÁS 2008: 71.

4. Az elv a munkajogban

4.1. A jogtudomány álláspontja

KISS GYÖRGY a munkajogviszonyt tartós kötelmi viszonyként szemléli⁸⁴ és az együttműködési kötelezettséget tekinti azon elvnek, amely a jogviszonyban tanúsított magatartásokat alapvetően meghatározza. Meghatározása szerint fenti elv tartalma azon magatartásokat feltételezi, „*amely által az egyik fél jogai gyakorlását és kötelezettsége teljesítését a másik fél saját érdekeinek szem előtt tartásával tevőlegesen segíti elő*”. Az együttműködési kötelezettséget általános kategóriának tekinti, amelynek megsértése azonban minden esetben konkrét mozzanatban jelentkezik: egyfelől rendeltetésellenes joggyakorlásban, másfelől kötelességszegésben.⁸⁵ A rendeltetésellenes joggyakorlás kapcsán kifejti, hogy annak tényállása akkor valósul meg, ha egy jog gyakorlása nem ütközik konkrét jogszabályi tilalomba, ám a joggyakorlás módja nem felel meg az adott jog rendeltetésének.⁸⁶

PETROVICS ZOLTÁN bár hangsúlyozza a j.t. követelménye, valamint az együttműködési kötelezettség kiemelkedő magánjogi jelentőségét, a hangsúlyt az együttműködési kötelezettségre fekteti, a másik elv elemzésének mellőzésével. Ennek oka, hogy a munkajogviszonyra az alapelvek szempontjából mint tartós jogviszonyra tekint, amelyet a felek együttműködése határoz meg elsősorban.⁸⁷ A rendeltetéseszerű joggyakorlásnál azt a részelemet emeli ki, hogy az objektív kérdés és nem függ a jogot gyakorló személy tudatától, vétkeségétől, jó-, avagy rosszhiszeműségétől, továbbá összekapcsolja a rendeltetéseszerű joggyakorlás követelményét a joggal való visszaélés tilalmával.⁸⁸

A gyakorlat számára kiadott munkajogi kézikönyvben RADNAY JÓZSEF úgy értelmezi a j.t. követelményét, mint amelynél

⁸⁴ KISS 2005: 145.

⁸⁵ KISS 2005: 146.

⁸⁶ KISS 2005: 239.

⁸⁷ PETROVICS 2006: 28.

⁸⁸ PETROVICS 2006: 31.

fogva a másik fél, illetve mások érdekeinek figyelembevételével kell a jogok gyakorlása és kötelezettségek teljesítése során eljárni.⁸⁹ Az együttműködési kötelezettséget a j.t. követelménye következményének tartja,⁹⁰ a rendeltetéseszerű joggyakorlás elvét pedig tartja fontosnak, hogy annak alapján a formálisan törvényesnek tűnő joggyakorlás az eset körülményei alapján jogellenesnek minősülhet.⁹¹ Ugy véli: akkor válik a jog gyakorlása jogellenessé, ha annak célja más jogos érdekeinek csorbítása, azaz nem a jog társadalmi céljával összhangban értelmezi a követelményt, hanem a másik fél érdekeire vonatkoztatva – ebből arra a következtetésre jutottam, hogy a rendeltetéseszerű joggyakorlás követelményét, mint a j.t. elv egyik következményét tételezi.

4.2. Az elv a hatályos szabályozásban

Az Mt-ben eredetileg az együttműködési kötelezettség vonta meg a jogalanyok mozgásterét, a j.t. követelménye nem szerepelt a jogszabály szövegében, azt a 2001. évi Mt. novella ültette át jogharmonizációs céllal 2001. július 1. napjával a törvénybe „*a jóhiszeműség és a tisztesség*” követelményeként.⁹²

⁸⁹ RADNAY 2011: 13.

⁹⁰ RADNAY 2011: 14.

⁹¹ RADNAY 2011: 18.

⁹² A jogszabály szövege a következő:

„2. § Az Mt. 3. §-ának (1) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép, ezzel egyidejűleg a § a következő új (2)–(3) bekezdéssel egészül ki, és az eredeti § (2)–(4) bekezdésének számozása (4)–(6) bekezdésre változik:
„3. § (1) A jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a munkáltató, az üzemi tanács, a szakszervezet és a munkavállaló a jóhiszeműség és a tisztesség követelményeinek megfelelően, kölcsönösen együttműködve kötelesek eljárni.
(2) A munkáltató a munkavállalót, az üzemi tanácsot, illetve a szakszervezetet köteles minden olyan tényről, körülményről, illetőleg ennek változásáról tájékoztatni, amely a jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése szempontjából jelentős. A munkáltatót a munkavállalóval szemben ez a kötelezettség a munkaszerződés megkötését megelőző eljárás során is terheli.
(3) A (2) bekezdésben foglalt rendelkezés a jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során megfelelően irányadó a munkavállaló, az üzemi tanács és a szakszervezet tekintetében is.”

Az Új Mt. a 6. § (2) bekezdésében, az általános magatartási szabályok között írja elő a jóhiszeműség és a tisztesség követelményét. A törvény indokolása az elvre, mint a kölcsönös bizalom etikai eredetű követelményére utal, amelynek alapján a jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a másik fél érdekére tekintettel kell eljárni. Az elvek közt az Új Mt. tartalmazza a rendeltetésellenes joggyakorlás tilalmát is, amely tényállás megegyezik a fogalom polgári jogi elemzésénél leírtakkal. Említi a javaslat indokolása az alapvető szintre emelt általános elvárhatóságot is, amely objektív kategóriaként, „egy bizonyos átlagos szintet jelent, annyiban azonban szubjektív hogy meghatározott ismérvek alapján csoportosítható személyösszességre vonatkozatható”.⁹³ A javaslat szerint az adott helyzetben elvárható magatartás azonban csak abban az esetben alkalmazható, ha törvény eltérő – általában szigorúbb – követelményt nem ír elő.

Az új Mt. kommentárja az együttműködést és a jóhiszeműség és a tisztesség elvét két egyenrangú elvárásként kezeli, amelyet az a kötelezettség köt össze, amely alapján nem lehet olyan magatartást tanúsítani, amely a másik fél jogát, jogos érdekét sérti.⁹⁴ A kommentár a bírói gyakorlat elemzése során is egységesen kezeli a két elvet.⁹⁵

Az Új Mt.-ben megjelenik egy új elv, a méltányos mérlegelés fogalma.⁹⁶ Az elv, amely a munkajogviszonyban megjelenő alá-fölérendeltségi viszony miatt jut szerephez, a munkáltató magatartása számára állít mércét. Az Új Mt. indokolása hangsúlyozza, hogy az elv középértékhez képest szigorúbb követelményt támaszt a munkáltató irányában.⁹⁷ Mindebből következően a méltányos mérlegelés szűkebb személyi és esetkörre terjed ki, mint a jóhiszeműség és a tisztesség elve,

⁹³ T/4786. 96.

⁹⁴ LŐRINCZ 2001: 27.

⁹⁵ LŐRINCZ 2001: 28.

⁹⁶ „6. § (2) A jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a jóhiszeműség és a tisztesség elvének megfelelően kell eljárni. A munkáltató a munkavállaló érdekeit a méltányos mérlegelés alapján köteles figyelembe venni, a teljesítés módjának egyoldalú meghatározása a munkavállalónak aránytalan sérelmet nem okozhat.”

⁹⁷ T/4786. 97.

azonban szigorúbb mércét állít fel, amelynek fő korlátja az arányosság. Maga a törvényjavaslat mondta ki indokolásában, hogy a jóhiszeműség és a tisztesség követelménye általános magatartási követelményként tiltja az olyan magatartást, amely a másik jogát, jogos érdekét sérti, a méltányos mérlegelés pedig a munkajogviszonynak arra a sajátosságára utal, amely az alá-fölérendeltség miatt a munkáltató részére adja meg a teljesítés konkretizálásának jogát.⁹⁸ Véleményem szerint a méltányos mérlegelés a jóhiszeműség és a tisztesség elvének a munkáltató egyoldalú teljesítés-meghatározási jogára történő alkalmazásaként értelmezhető, ugyanis a tisztességesen eljáró ember mások jogára és érdekeire tekintettel jár el – a méltányos mérlegelés éppen azt teszi kötelezővé a munkáltató számára, hogy a munkavállaló érdekeire tekintettel határozza meg a feltételeket.

A munkajogban a jóhiszeműség és a tisztesség követelménye helyett a munkaviszony speciális kötelmi viszony jellegére tekintettel az együttműködési kötelezettség kap hangsúlyt – ezt az a tény is alátámasztja, hogy a jóhiszeműség és a tisztesség elve az Mt.-ben a megalkotásakor nem szerepelt. Részben az elv későbbi beiktatásából, részben az együttműködés elvének meggyökerezéséből fakad, hogy a jóhiszeműség és a tisztesség elvének dogmatikája kidolgozatlan.

Korábban tisztázatlan volt az alapelvek rendszere is, de e tekintetben az Új Mt. változást hoz, amikor a törvény a jóhiszeműség és a tisztesség elvét és a kölcsönös együttműködést a „továbbá” szóval köti össze. Ez teret ad annak az értelmezésnek is, amelyet vallok, azonban lehetséges egy olyan értelmezés is, amely szerint a törvény az elveket egyenrangú és konjunktív előírásként tünteti fel. A kommentár ez utóbbi, véleményem szerint dogmatikailag téves irányba indul el.⁹⁹

⁹⁸ T/4786. 97.

⁹⁹ LŐRINCZ 2001: 27.

5. Az elv érvényesülése a munkaügyi bíróságok gyakorlatában

5.1. Az elv értelmezése

5.1.1 Az elvet – amely két funkciót tölthet be a jogalkalmazásban: megjelenhet hézagpótló, illetve értelmező elvként – több bírósági határozat is tartalmazza. A határozatok döntő része az elv tartalmának meghatározásában segít, a jogszabályi rendelkezést tölti ki tartalommal.

Az ide tartozó döntések egyik csoportját a Legfelsőbb Bíróság következetes joggyakorlata adja, melyben akkor állapította meg a bíróság az elv alkalmazhatóságát, ha a felek valamelyike korábbi nyilatkozatával ellentétes magatartást tanúsít. Vonatkozik ez arra az esetre, ha a munkavállaló az elmaradt javadalmazás iránti igény érvényesítésével kapcsolatban saját felmentés iránti kérelmében foglaltakat cáfolva hivatkozik munkaköri feladatai ellátására való alkalmasságára;¹⁰⁰ és arra az esetre is, ha a munkáltató az éveken át érvényesnek elfogadott és alkalmazott kollektív szerződés érvénytelenségére hivatkozik, anélkül hogy az eltelt időben a körülményekben lényeges változás történe.¹⁰¹ Szintén ide tartozik az eset, amelyben az alperes munkáltató éveken át eltúrta a szabálytalan munkavégzési gyakorlatot, azonban később e gyakorlatot bizalomvesztésre okot adó eseményként értékelte és arra hivatkozva felmondott felperes munkavállalónak. A Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a munkáltató által eltúrt szabálytalan munkavégzési gyakorlaton alapuló munkavállalói magatartást akkor lehet a rendes felmondás okaként értékelni, ha a tényállás és a felek előadásainak vizsgálata, értékelése alapján kétséget kizáróan megállapítható, hogy a munkáltató jognyilatkozata a j.t. magatartás követelményének megfelelt.¹⁰²

¹⁰⁰ EBH2000. 248

¹⁰¹ BH2001. 191.

¹⁰² BH2004. 482.

Más döntések a j.t. alkalmazási körébe vonták ezen felül a magáncélú gépkocsihasználattól eredő jogok gyakorlását,¹⁰³ illetve a felmondási tilalom szempontjából jelentős tény eltitkolását is.¹⁰⁴

A személyi kört pontosította a Legfelsőbb Bíróság, amikor kimondta: az üzemi tanács elnöke a testület képviselőjeként eljárva szintén a j.t. követelményének megfelelően köteles eljárni.¹⁰⁵ Itt nem valósul meg kiterjesztő értelmezés, mivel a kötelezettség nem saját jogon, hanem az üzemi tanácsot megillető jogosítványok folytán illeti meg az üzemi tanács elnökét. Kiterjeszti viszont a gyakorlat az elv alkalmazását a jegyzői köztisztviselői,¹⁰⁶ valamint a polgármesteri foglalkoztatási jogviszonyra is.^{107, 108}

Szintén az állandó gyakorlat egyik pillérét képezi az az esetkör, amely a keresőképtelenség időtartamára is kiterjeszti az elv alkalmazási körét.¹⁰⁹

A Legfelsőbb Bíróság egy 2005-ös eseti döntésében megállapította, hogy a vezető munkavállaló megbízásának visszavonása esetén nem jelenti az elv sérelmét, ha a munkáltató a megbízás visszavonását előbb közli a vezető állású munkavállaló beosztottaival, feltéve, hogy a beosztottak informálása a valóságnak megfelel.¹¹⁰

A j.t. elve és bírósághoz fordulás jogának kapcsolatát értelmezte egy 2009-es elvi döntés.¹¹¹ Az ügy alapja az volt, hogy felperes munkavállalói munkaviszonyát alperes rendkívüli felmondással megszüntette azt követően, hogy a felperes a munkáltatót fellebbezési kérelmében munkáltatással összefüggésben elkövetett adó-csalással vádolta meg. Alperes álláspontja szerint a jogerős ítélettel már elbírált és megalapozatlannak tartott igény ismételt előterjesztésével a fel-

¹⁰³ EBH2005. 226.

¹⁰⁴ BH2004. 521.

¹⁰⁵ EBH2002. 678.

¹⁰⁶ BH2007. 351.

¹⁰⁷ Utóbbira az 1994. évi LXIV törvény (1) bekezdése ad felhatalmazást.

¹⁰⁸ BH2010. 164.

¹⁰⁹ BH1999. 573., BH2005. 226.

¹¹⁰ BH2005. 440.

¹¹¹ EBH2009. 2071.

peres olyan, a j.t. elvébe ütköző és az együttműködési kötelezettséget sértő magatartást tanúsított, amely a munkaviszony további fenntartását lehetetlenné teszi. A Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a felperesnek alkotmányban biztosított alapjoga az, hogy jogsérelme orvoslására bírósághoz forduljon, e jog gyakorlása önmagában nem ütközhet a j.t. követelményébe.

A fogalom érdekes értelmezése található a Legfelsőbb Bíróság egy 2003-as elvi állásfoglalásában.¹¹² A peres eljárást megelőzően alperes közigazgatási hatóság a felperes munkáltató terhére munkaügyi bírságot állapított meg arra hivatkozással, hogy a munkáltatónál hatályban lévő kollektív szerződés a személyi alapbérnél alacsonyabb összegű bért határoz meg számítási alapul. Az elvet a Legfelsőbb Bíróság említi a felülvizsgálati eljárás során, amikor rámutat arra, hogy az alperes közigazgatási hatóság *„a perben és felülvizsgálati elenkérélmében sem hivatkozott arra, hogy a vitatott kollektív szerződéses megállapodás a joggyakorlás általános követelményébe ütköznék, így különösen a jóhiszeműség és tisztesség elvét sértene”*. A bíróság tehát az elvet, mint a joggyakorlás általános követelményének egyik esetét írja le, a terminológia azonban homályos, nem világos ugyanis, hogy a rendeltetészerű joggyakorlásra gondolt-e a törvénykező.

A szóhasználatból megállapítható, hogy az elvet a határozatok túlnyomó többsége objektívan értelmezi, a szubjektív jóhiszeműség csak három esetben jelent meg.¹¹³

5.2. A jóhiszeműség és tisztesség elve és a többi alkalmazott elv és jogszabály viszonya

Azokban az ítéletekben, amelyekben a j.t. elve mellett más alapelvek és különös jogszabályi rendelkezések is megjelennek, kérdésként merül fel egyfelől, hogy a j.t. elvét a főkérdés vagy előkérdés, esetleg részkérdések eldöntése kapcsán alkal-

¹¹² EBH2003. 973.

¹¹³ BH2001. 138., BH2005. 118., BH 2007. 351.

mazza-e a bíróság, másfelől pedig az, hogy a normák milyen módon viszonyulnak egymáshoz.

Amennyiben a főkérdés eldöntéséhez használja fel az elvet a bíróság, az hézagpótló funkciót tölt be. Ehhez a Legfelsőbb Bíróság azon elvi döntése áll legközelebb, amelyben megállapította az olyan munkaszerződés semmisségét, amelyet a gazdasági társaságot tulajdonló házastársak kötnek egymással a gazdasági társaság többségi tulajdonának átruházása előtt, de későbbi hatálybalépéssel és oly módon, hogy az a gazdasági társaság részére jelentős hátrányt okoz.¹¹⁴ Az ügyben a gazdasági társaság egy házaspár tulajdonában állt, a többségi tulajdonos a feleség, a 10%-os tulajdonos és az ügyvezetői feladatokért felelős a későbbi felperes férj volt. A házastársak részvételével megtartott taggyűlés határozatot hozott arról, hogy felperes havi 1 000 000,- forint személyi alapbérért határozatlan idejű munkaviszonyban látja el ügyvezetői feladatait; majd a feleség tulajdonrészét eladták a későbbi alperes részére. Felperes az üzleti tárgyaláson közölte alperessel, hogy az ügyvezetői tisztséget tagként látja el, azonban a személyi alapbér mértékét nem. Felperes az átruházást követően díjazásban és osztalékban nem részesült. Alperes az átruházást fél évvel követően indokolás nélküli határozattal visszahívta felperest tisztségéből. A bíróság előtt felperes arra hivatkozott, hogy a visszahívást elrendelő határozat munkaviszonyáról nem rendelkezett, ezért az fennáll – alperes pedig a munkaszerződés utóbb történt elkészítésére és annak jó erkölcsbe ütközésére, semmisségére hivatkozott. Ugyan a bíróság segítségül hívta a jó erkölcsbe ütközés követelményét is, kimondta, hogy felperest terhelte az együttműködési kötelezettség és a jogviszonyában a szerződés folytán bekövetkezett lényegi változásra vonatkozó tájékoztatás az új többségi tulajdonos részére. Mivel ennek nem tett eleget, magatartása nem felelt meg a társadalmilag elvárható jóhiszemű és tisztességes magatartás zsinórmértékének. A bíróság tehát érdemben az elvre támaszkodva döntötte el az ügyet.

Minden más esetben csak értelmező szerepben jelent meg a j.t. elve. Ez az általam vizsgált ügyekben kétféleképpen való-

¹¹⁴ EBH2008. 1891.

sult meg – amelyek nem zárják ki egymást: a bíróság vagy a jogértelmezéshez, vagy pedig a munkajogviszony szereplői magatartásának értelmezéséhez hívta segítségül az elvet. Előbbinél más jogszabályhelyek értelmezésében segített, utóbbinál, huszonegy esetben, pedig egy előkérdés eldöntésében volt szükség az elvre.

A jogértelmezésre példa az eset, amelyben a bíróság a munkáltató Mt. 102. §-ában előírt foglalkoztatási kötelezettségének értelmezése kapcsán alkalmazta az elvet.¹¹⁵ A Legfelsőbb Bíróság az együttműködési kötelezettséget is a j.t. elvének segítségével értelmezte, kimondva, hogy a j.t. elvének szem előtt tartásával köteles a munkavállaló munkáltatójával, munkáltatói jogkörrel rendelkező vezetőkkel és munkatársaival együttműködni.¹¹⁶

A bíróság a jogilag releváns tényállás tisztázásakor többek között a munkavállaló,¹¹⁷ a munkahelyi baleset károsultja,¹¹⁸ és a fegyelmi eljárás címzettje magatartásának értelmezéséhez¹¹⁹ is segítségül hívta az elvet.

¹¹⁵ BH2007. 307.

¹¹⁶ BH1999. 573.

¹¹⁷ BH2004. 203. „A felperesnek a rendkívüli felmondás közlését követően az alpereshez intézett. 2000. november 7-én kelt leveléből kitűnően a felperes számára – a jóhiszeműség és tisztesség elvét is alapul véve – egyértelmű volt, hogy a munkáltató a rendkívüli felmondást milyen munka kapcsán felmerült hiányosságra, azzal összefüggő mely tényekre és körülményekre alapította.”

¹¹⁸ BH2004. 207 „Az adott esetben a felperes a jóhiszeműség, tisztesség és a károkszerzés tilalmát nem sértve járt el, amikor a jövedelmi viszonyai rosszabbodása miatt az édesanyjához költözött a gyermekével és az önálló lakását elcserélte egy földszintes, jelenleg csak az év egy részében használható ingatlanra. Ez a csere a baleset utáni egészségi állapotát is figyelembe véve időbelileg is összefüggésben állt a munkahelyi balesetével.”

¹¹⁹ BH2007. 351. „A másodfokú bíróság az előbb kiegészített tényállásra figyelemmel megalapozottan állapította meg, hogy a felperesnek tudomása volt a fegyelmi eljárás elrendeléséről, a fegyelmi eljárással kapcsolatos iratok és küldemények jó részét a perbeli lakcímén személyesen vagy átvételre jogosult hozzátartozója útján átvette, a keresettel támadott fegyelmi határozat kézbesítését azonban szándékosan megakadályozta. Ezáltal a köztisztviselők tekintetében is alkalmazandó Mt. 6. § (4) bekezdése értelmében a fegyelmi határozat közöltnek minősült, tekintettel a jóhiszeműség és a tisztesség általános követelményére is.”

A j.t. követelményének a többi alapelvhez és a különös jogszabályi rendelkezésekhez kapcsolódása az alábbi formákat öltheti: a j.t. mellett csak másik alapelv jelenik meg; a j.t. elve egyedüli elvként jelenik meg a különös rendelkezés mellett, illetve előfordulhat, hogy a j.t. és más alapelvek együttesen szerepelnek különös jogszabályok mellett.

Az elsőre, tekintettel arra, hogy a joggyakorlatban a j.t. elve hézagpótló funkciót nem tölt be, nem volt példa a határozatokban. A második esetre, azaz arra, amikor a j.t. egyedül jelenik meg értelmező elvként, két elvi bírósági határozatban és három bírósági határozatban volt példa.¹²⁰ tizenhét esetben pedig más alapelvek is megjelentek.

A társ-alapelvek között az Mt-ben is szereplő együttműködési kötelezettség – tizenkét esetben, valamint a rendeltetés-szerű joggyakorlás követelménye – három esetben szerepelt.¹²¹ Az Mt-ben nem szereplő elvek közül az elvárható gondosság követelménye,¹²² a joggyakorlás általános követelménye,¹²³ a nemo suam turpitudinem allegans auditur elve¹²⁴ és a károkszerzés tilalma¹²⁵ jelent meg.

Egy alkalommal a Legfelsőbb Bíróság elvi élel kimondta, hogy a munkaviszonyban álló felek szoros kapcsolatára és az együttműködési kötelezettségre tekintettel az egyik fél a másik fél olyan jogérvényesítése ellen kifogással élhet, amely az eset körülményeire tekintettel a j.t. követelményébe ütközik.¹²⁶ Álláspontom szerint egyfelől elegendő lenne az együttműködési kötelezettség megszegésére utalás, ahhoz képest a j.t. elve szubszidiárius, és a felperes felelőssége kizárólag az előbbi jogszabályhely alapján megállna. Másfelől az elvek elhatárolása sem egyértelmű, mivel ha csak az együttműködési kötelezettségre tekintettel lehetne a j.t. elvébe ütköző jogérvényesítés ellen kifogással élni, akkor ez azt jelentené, hogy a j.t. értelmezésénél az együttműködési kötelezettség

¹²⁰ EBH2000. 248., EBH2009. 2068., BH2001. 191., BH2004. 203., BH2004. 482.

¹²¹ BH 2004. 521., BH2005. 226., BH2010. 164.

¹²² BH2007. 25.

¹²³ EBH2003. 973.

¹²⁴ BH2001.138.

¹²⁵ BH2004. 203.

¹²⁶ EBH1999. 41.

szerepet játszana, ami pedig álláspontom szerint a dogmatikailag tarthatatlan eredményre vezetne.

A szükségtelen idézés másik esetében a bíróság kimondta, hogy az együttműködés és a munkáltató károsodása bekövetkezését előíró magatartástól való tartózkodás mellett a feleket általában terheli a j.t. követelményének betartása.¹²⁷

Egy döntésben megjelent a jóhiszemű és tisztességes joggyakorlás kifejezés, amely a j.t. követelménye és a rendeltetészerű joggyakorlás fogalmának elhatárolását megnehezítette és mutatta, hogy a terminológia nem minden esetben következetes.¹²⁸ Ezt, mivel a fogalmi tisztaság rovására megy, károsnak tartom.

6. Konklúzió

A Legfelsőbb Bíróság munkajogi tárgyú döntéseinek vizsgálata nyomán az állapítható meg, hogy a j.t. elve marginális szerepet játszik az ítélkezési gyakorlatban, hiszen a vizsgált tizenegy év alatt mindössze huszonkét legfelsőbb bírósági döntésben jelent meg. A minta elemszámából következően az alábbi statisztikai megállapítások érvényességi köre is szűk.

Az első öt évben évente egy-kettő, az elvre hivatkozó ítélet született, ehhez képest a 2004-es öt eseti döntés soknak mondható. 2005-ben és 2007-ben egyaránt három alkalommal jelent meg, 2006-ban viszont – egyedülként a vizsgált időszakban – nem hivatkoztak a j.t. követelményére. 2007 óta az elv újbóli visszaszorulása figyelhető meg, folyamatosan csökken a j.t.-re hivatkozó határozatok száma.

Ha különválasztjuk az eseti döntéseket az elvi bírósági határozatoktól, azt kapjuk eredményként, hogy az esetek kevesebb, mint egyharmada EBH, amelyeket két hullámban: 1999 és 2003 között, illetve 2008-ban és 2009-ben hozott meg a bíróság.

¹²⁷ BH2004. 428.

¹²⁸ BH2004. 482.

Az esetek 68%-át BH-k teszik ki, amelyek többségét – tizenegyet a tizenötből – éppen az EBH-k „szünetében”, 2004 és 2007 között hozta meg a bíróság. A legtöbb BH – öt darab – 2004-ben született.

Tartalmi szempontból feltűnő, hogy a határozatok az elv tartalmát egységesen értelmezik, alatta az objektív jóhiszeműséget értve. Funkcióját tekintve értelmező alapelvként alkalmazzák – az egyetlen kivétel elemzését lásd fent a 4.2. pontban –, ebben a szerepében tényállás-tisztázó és jogszabály-értelmezést segítő funkciója egyaránt fellelhető.

Annak, hogy az elv ilyen kevés alkalommal jelenik meg, feltevélesem szerint egyfelől a munkajogi szabályozás tételes jogi jellege az alapja, amely az alapelvek számára szűk mezsgyét biztosít az érvényesüléshez, másfelől az együttműködési kötelezettség 3.2. pontban említett kiemelkedő szerepe tovább csökkenti a j.t. elvének súlyát.

Az elv tartalmi meghatározása kapcsán két esetkör állandó: az, amelyben a fél korábbi magatartásával ellentétes nyilatkozatot tesz, és az, hogy a keresőképtelenség időtartamára is kiterjed a kötelezettség. Két esetben a fogalmak értelmezése is elvi problémákat vet fel,¹²⁹ ami a huszonkettő esetből sok és ezt a tényt súlyosbítja, hogy az esetek közé tartozik a hét EBH egyike is.

Az alapelvek viszonya kapcsán pedig megállapítható, hogy a jogelméletben észlelhető óvatosság a bíróságokra még inkább jellemző: a hasonló alapelveket együttesen alkalmazzák. Ennek oka véleményem szerint részben a tisztázatlan dogmatikai háttér, részben az, hogy a gyakorlatban nem határozhatóak el élesen az elvek alkalmazási területei.

¹²⁹ EBH2003. 973., BH2004. 482.

7. Irodalom

- Bíró György–Lenkovic Barnabás (2006): *Általános tanok*. Miskolc: Novotni Kiadó 61–102.
- Földi András (2001): *A jóhiszeműség és tisztesség elve – Intézménytörténeti vázlat a római jogtól napjainkig*. Budapest: Publicationes Instituti Iuris Romani Budapestinensis, fasc. IX. 9-37., 75–106.
- Kecskés László (2001): Az új Polgári törvénykönyv alapelvi rendelkezései. Polgári jogi kodifikáció, 3 (1): 3–9.
- Kiss György (2005): *Munkajog 2. átdolgozott kiadás*. Budapest: Osiris Kiadó, 146–147. 239.
- Lábady Tamás (2000): *A magyar magánjog (polgári jog) általános rész*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 142–147.
- Menyhárd Attila (2004): *A jó erkölcsbe ütköző szerződések*. Budapest: Gondolat Kiadó, 251–256.
- Lőrincz György (2012): Bevezető rendelkezések. In Kardkovács Kolos (szerk.): *Az új Munka Törvénykönyvének magyarázata*. Budapest: HVG-ORAC Kiadó, 27–33.
- Petrovics Zoltán (2006): *Munkajog*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 28–29. 31.
- Radnay József (2011): Általános rendelkezések. In Radnay József (szerk.): *Munkajogi kézikönyv (ötödik, átdolgozott kiadás)*, 13–20.
- Tercsák Tamás (2003): *A joggal való visszaélés*. Budapest: A Szladits Szeminárium kiadványai 2.
- Ulpianus Digesta 1, 1, 10, 1.
- Vékás Lajos (2001): Bevezető rendelkezések. In Gellért György (szerk.): *Polgári Törvénykönyv Magyarázata (ötödik, átdolgozott kiadás)* 1. kötet. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 32–50.
- Vékás Lajos (2008): Első könyv. In Vékás Lajos (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest: Complex Kiadó, 67–73.

8. Jogforrások

8.1. Jogsabályok

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.)
1991. évi XIV. törvény a Polgári Törvénykönyv módosításáról (1991. évi Ptk. novella).
1992. évi XXII. törvény a Munka Törvénykönyvéről (Mt.).
1994. évi LXIV. törvény a polgármesteri tisztség ellátásának egyes kérdéseiről és az önkormányzati képviselők tiszteletdíjáról.
2001. évi XVI. törvény a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény, valamint az ezzel összefüggő törvények jogharmonizációs célú módosításáról (2001. évi Mt. novella).
2006. évi III. törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény, valamint egyes törvények fogyasztóvédelemmel összefüggő jogharmonizációs célú módosításáról (2006. évi Ptk. novella).
2009. évi CXX. törvény a Polgári Törvénykönyvről.
2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről (Új Mt.).
- TV/5949. Számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről.
- T/4786. számú törvényjavaslat a Munka Törvénykönyvéről.
- A Ptk. miniszteri indokolása.

8.2. Bíróági döntések

- EBH1999. 41.; EBH2000. 248.; EBH2002. 678.; EBH2003. 973.; EBH2008. 1891.; EBH2009. 2068.; EBH 2009. 2071.;
- BH1999.573.; BH2001. 138.; BH2001. 191.; BH2004. 203.; BH2004. 207.; BH2004. 428.; BH2004. 482.; BH2004. 521.; BH2005. 118.; BH2005. 226.; BH2005 440.; BH2007. 25.; BH2007. 307; BH2007. 351. BH2010. 164.;